

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
फैसला

मुद्दा नं.०७०-CI-०७३१
मुद्दा - मोही नामसारी गरिपाउँ ।

जिल्ला महोत्तरी सोनामाई गा.वि.स. वडा नं. ५ मा बस्ने
राजकिसोर राय.....१ पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

जिल्ला महोत्तरी सोनामाई गा.वि.स. वडा नं. ५ राम सुन्दर यादवको
मु.स.गर्ने पल्टीदेवी१
ऐ.ऐ.बस्ने मुनर यादव.....१ प्रत्यर्थी
ऐ.ऐ. बस्ने रामदुलार यादव१ प्रतिवादी
ऐ.ऐ. बस्ने रामविनेश यादव.....१

सुरू तहमा फैसला गर्ने भु.सु.अ:-श्री महेन्द्रनारायण रजक
भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरी
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: मा.न्या.श्री सुरेन्द्रवीर सिंह बस्न्यात
मा.न्या.श्री नरेन्द्रकुमार शिवाकोटी
पुनरावेदन अदालत जनकपुर
मिति: २०६६।५।२८

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ अन्तर्गत यस अदालतमा
पुनरावेदनको रोहमा दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार
छ :-

जिल्ला महोत्तरी, भोइलटिमकिया गा.वि.स., वडा नं. ९(क) को कि.नं. १६ को १ - १ - १ जग्गाको सर्वप्रथम जग्गाधनी टेकु साहु र मोही मेरा एकासँगोलको पिता रामलोचन राय यादव भई निज पिताले उपरोक्त जग्गाको ३ नं. मोहीयानी प्रमाणपत्र प्राप्त गरी आफू जिवित छँदा वहाँले सो जग्गा मोहीको हैसियतले कमाई कुतवाली बुझाउँदै आउनु भएको थियो। उक्त जग्गा निज टेक साहुका नाउँबाट बेचबिखन हुँदै हाल उपरोक्त विपक्षी प्रतिवादीका नाउँमा कायम रहेको छ। दावी जग्गाको मोही रामलोचन राय यादव आफ्नो कालगतिले २०२९ सालमा परलोक भै निजपछि हकखाने मृतकको श्रीमती मेरो आमा खुन्जनिया देवीको २०३१ सालमा परलोक भयो। सोपश्चात निजहरूको एकासँगोलको एक मात्र छोरा म निवेदक हुँ। उपरोक्त जग्गा आजसम्म म निवेदकले नै मोहीको हैसियतबाट कमाई कुतवाली समेत बुझाउँदै गरेको छु। तसर्थ उक्त जग्गाको मोहीयानी हक मेरो स्व. पिता रामलोचन राय यादवका नाउँबाट मेरो नाउँमा नामसारी गरी भुमि सुधार कार्यालय महोत्तरीको लगत अद्यावधिक गरी जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा समेतको मोही महलमा नाउँ उल्लेख गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको निवेदन पत्र।

मोही प्रमाणपत्र वितरण गर्नुपूर्व मोही लगत किताब खडा गरिनु अनिवार्य छ। मोठ श्रेस्ताले जग्गाधनी को हो भन्ने जनाउँदछ भने मोही लगत किताबले मोहीको पहिचान गराउँदछ। साधिकार व्यक्तिद्वारा मोही लगत किताब प्रमाणित गराई राखिएको मोही लगतलाई मात्र कानूनसम्मत लगत मान्न सकिन्छ। जग्गा जोत्ने व्यक्तिले १ नं. अनुसूची बमोजिमको ढाँचामा लगत दाखिल गरी २ नं. अनुसूची प्रकाशित भएपश्चात खडा गरिएको मोही लगत किताबमा नाम उल्लेख भएको व्यक्तिलाई मोही प्रमाणपत्र उपलब्ध गराइन्छ। सोबाहेक अरु अवस्थाको व्यक्तिलाई सो अधिकार प्राप्त हुँदैन। आफूले जग्गा कमाएको भए जग्गाधनीलाई कुत बुझाएको हुनु अनिवार्य छ। प्रत्येक वर्ष कुत बुझाउँदा अनिवार्य रुपमा सम्पर्कमा रहने व्यक्तिको मृत्यु भैसकेको कुरा ८ वर्षको लामो अन्तरालसम्म नहुनुबाट जग्गाको भोग विपक्षमा नरहेको कुरा पुष्टी हुन आउँछ। मृतक

व्यक्तिलाई प्रतिवादी कायम गरी उजुर गर्न प्रचलित कानूनले मिल्दैन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी संज्ञा देवीको हकखाने छोराहरुको प्रतिउत्तर पत्र।

यी निवेदकका पिता नै विधिवत मोही नभएकोले निजको नाउँबाट यी वादीका नाउँमा मोही नामसारी गरी मोही प्रमाणपत्र दिन नमिल्ने हुँदा निवेदन दावी पुग्न नसक्ने ठहर्छ भनी भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट भएको निर्णय।

वादी दावी नपुग्ने ठहर गरी सुरु भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट भएको निर्णय त्रुटिपूर्ण रहेकोले बदर गरी निवेदन दावीबमोजिम इन्साफ गरिपाउँ भन्ने वादीको पुनरावेदन अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।

यसमा प्रस्तुत मुद्दामा छलफलको लागि अ.व. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत जनकपुरको आदेश।

यसमा विशेष अदालत ऐन २०५९ को दफा ११ मा एक पटकमा बढीमा पन्ध्र दिनसम्मको मात्र म्याद तारेख थाम्ने व्यवस्था रहेकोमा प्रस्तुत मुद्दामा मुलुकी ऐन अ.व. ५९ नं. द्वारा म्याद थामी पुनरावेदन दर्ता भएको देखिन्छ। विशेष अदालत अनुरूपको कार्यविधि र कार्य प्रणाली अपनाउन पर्ने मुद्दामा विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ ले म्याद तारेख थाम्ने गरी कार्यविधिमा एकरूपता सम्बन्धी ने.का.प २०६० नि.नं. ७२२० मा सिद्धान्त समेत कायम रहेको हुँदा प्रस्तुत पुनरावेदन हदम्याद नाघी दायर हुन आएकोले इन्साफतर्फ विचार गरिरहनु पर्ने अवस्था नहुँदा खारेज हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकीर पुग्न सक्तैन भन्ने समेत पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६६।५।२८ को फैसला।

भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) अन्तर्गत कारवाही प्रारम्भ भएको प्रस्तुत मुद्दाको कार्यवाही र किनारा गर्दा भूमिसुधार अधिकारीले भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५३ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम अख्तियार र कार्य प्रणाली अपनाउने हो।

प्रस्तुत मुद्दामा एकातर्फ खारेज भइसकेको विशेष अदालत ऐन, २०३१ को व्यवस्था आकर्षित हुने अवस्था छैन भने अर्कोतर्फ भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५३ को व्यवस्था कायमै रहेको भन्ने हो भने पनि उक्त दफाको बनौट हेर्दा सुरु निकाय वा अधिकारीले मुद्दाको कार्यवाही वा किनारा गर्दा मात्र दफा ५३ आकर्षित हुने कुरा उक्त ऐनले व्यवस्था गरेको स्थानीय निकाय, स्थानीय अदालत र स्थानीय अधिकारी भनि स्पष्ट रूपमा संकेत गरेको हुँदा पुनरावेदन तहमा मुद्दाको कारवाही एवं किनारा गर्दा उक्त दफा ५३ आकर्षित हुन सक्ने अवस्था नहुँदा पुनरावेदन अदालतको फैसलामा उक्त दफा ५३ को गम्भिर त्रुटी भएको छ। यस्तो अवस्थामा सुरु तहमा पनि विशेष अदालत ऐन, २०५९ आकर्षित हुने अवस्था नरहेकोमा पुनरावेदन अदालतले कानून विपरीत लागू नलाग्ने विशेष अदालत ऐनको दफा ११ लगाई गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण रहेको छ। विशेष अदालत ऐन २०५९ अन्तर्गत स्थापित विशेष अदालतले गरेको फैसलाउपर सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्नु पर्दाको अवस्थामा बाहेक अदालतमा अन्य मुद्दाको पुनरावेदन गर्दा स्पष्ट कानूनी व्यवस्था नभई उक्त दफा ११ स्वतः आकर्षित हुन सक्दैन। हालसम्म अदालत र अदालतका सेवाग्राहीहरूले प्रयोग गर्दै आएको मुलुकी ऐन अ.व.५९ को व्यवस्था नै म्याद तारेख थाम्ने सम्बन्धमा उपयुक्त एवं प्रयाप्त व्यवस्था हो। मेरो पिता रामलोचन रायले मोहीमा कमाई निजको नाममा रहेको मोही हकको ३ नं. स्थायी प्रमाण पूर्जाको जग्गा उक्त स्थायी प्रमाण पूर्जा बदर नभई कायम रहेसम्म स्व. पिताको नामबाट उक्त जग्गा पिताको एकमात्र अपुताली खाने म छोरा पुनरावेदक राज किशोरको नाममा भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम नामसारी गरी दिनुपर्ने भूमिसुधार अधिकारी महोत्तरीको बाध्यात्मक कानूनी कर्तव्य रहेकोमा सो को पालना नगरी, नभएको क्षेत्राधिकार ग्रहण गरी गरेको फैसलामा मुलुकी ऐन, अ.व. १८४(क), १८५ एवं १८९ समेतको त्रुटी हुँदा सुसुरु र पुनरावेदन अदालतको फैसला बदर गरी दावीबमोजिम स्वर्गीय पिताको नाममा रहेको ३ नं. मोही हकको स्थायी प्रमाण पूर्जाको जग्गा मेरो

नाममा भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१को दफा २६(१) बमोजिम नामसारी गरिपाउँ भन्ने समेत वादी राजकिशोर रायको यस अदालतमा परेको पुनरावेदन।

यसमा प्रस्तुत पुनरावेदनको विषयवस्तु पुनरावेदन गर्दा म्याद थाम्न पाउने अवधिसँग सम्बन्धित रहेको र सोही विषयमा संवत् २०६५ सालको दो.नि.नं. ५७९ को प्रतिवादी सुर्जा मण्डलको मु.स. गर्ने मलही देवी विरुद्ध वादी रामलाल मण्डल भएको मोही प्रमाण पत्र मुद्दामा मिति २०६५।९।२२ मा निस्सा प्रदान भई विचाराधीन रहेकोले एकै लगाउको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दा एकैसाथ राखी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश।

यसमा आज यसै इजलासबाट लगाउको ०६६(अक्ष)०४७१ को मुद्दामा अ.व. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी भै पुनरावेदन अदालत जनकपुरको मिति २०६६।५।२८ को इन्साफ फरक पर्नसक्ने देखिएकोले प्रस्तुत मुद्दामा मुलुकी ऐन अ.व. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि नियमबमोजिम पेशगर्नु भन्ने यस अदालतको आदेश।

भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट मिति २०६२।१०।१८ मा भएको फैसलाको नक्कल मिति २०६३।११।२ मा सारी लिई सो मितिले भूमी सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ५५ बमोजिम भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीको निर्णयउपर ३५ दिनभित्र पुनरावेदन गर्नुपर्ने हुन्छ। गुज्रेको म्यादको हकमा विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ बमोजिम १५ दिनको मात्र म्याद थाम्न सक्ने व्यवस्था भएको र प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालत ऐनको कार्यविधि अपनाउनु पर्ने व्यवस्था भएको हुँदा सोही ऐन बमोजिम मिति २०६२।११।२ ले ५० दिन भित्रमा पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा हदम्याद नघाई मिति २०६३।१।३ मा ६१ दिनमा दर्ता भएको पुनरावेदनमा अ.वं. १८० नं. तथा ने.का.प. २०६० नि.नं. ७२२०, पूर्ण इजलासबाट प्रतिपादित सिद्धान्त विपरीत अ.वं. २०२

नं.बमोजिम भएको प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश कायम रहनु पर्ने होइन भन्ने समेत प्रतिवादी रामसुन्दर यादवको मु.स. गर्ने पल्टीदेवी समेतको लिखित प्रतिवाद।

यसमा प्रस्तुत मुद्दामा वादी दावी पुग्न नसक्ने गरि सुरु भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट भएको निर्णय उपर यी पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन अदालत जनकपुरमा पुनरावेदन परेकोमा विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ११ को आधारमा पुनरावेदन हदम्याद नाघी दायर हुन आएकोले इन्साफतर्फ विचार गरिरहनु पर्ने अवस्था नहुँदा खारेज हुने ठहर्छ भनि पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट भएको फैसला उपर प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखियो। न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१)(ग) मा ...विगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय उपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पुरै उल्टी भएको मुद्दामा सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने ब्यबस्था गरेको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा सुरु भूमिसुधार कार्यालय महोत्तरीबाट वादी दावी पुग्न नसक्ने गरि निर्णय भएकोमा सो उपर यी पुनरावेदकको पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालत जनकपुरबाट, पुनरावेदन हदम्याद नाघी दायर हुन आएको हुँदा इन्साफ तर्फ विचार गरिरहनु पर्ने अवस्था नभएको भनि पुनरावेदन नै खारेज हुने ठहर्छाई फैसला गरेको देखिँदा सुरुको निर्णय सदर भएको मान्नुपर्ने हो वा उल्टी भएको मान्नुपर्ने हो? भन्ने प्रश्न उपस्थित भई पुनरावेदन अदालतको सो फैसलाउपर यस अदालतमा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१)(ग)अन्तर्गत पुनरावेदन लाग्ने हो वा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा १२ अन्तर्गत मुद्दा दोहर्छाई पाउँ भन्ने निवेदन लाग्ने हो? भन्ने जटिल कानुनी प्रश्नको निरूपण गरी पूर्ण इजलासबाट स्पष्ट मार्ग निर्देश गर्नुपर्ने देखियो। तसर्थ उल्लेखित तथ्य तथा आधार र कारणहरुबाट उल्लेखित जटिल कानुनी प्रश्नहरुको निरूपण गरि मुद्दाको तथ्यमा न्याय निरूपण गर्नपर्ने भएको र उक्त जटिल कानुनी प्रश्नहरुको निरूपण सहित प्रस्तुत मुद्दाको न्याय निरूपण पूर्ण इजलासबाट हुन उपयुक्त देखिएकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली २०४९को नियम ३(१)(घ)

बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा निर्णयार्थ पूर्ण इजलासमा पठाइदिनु। प्रस्तुत मुद्दाको संयुक्त इजलासको लगत काटी पूर्ण इजलासको दायरीमा दर्ता गरि नियमानुसार गरि पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६९।८।११ को आदेश।

यसमा सर्वोच्च अदालतबाट मुद्दा मामिलामा भएको कानूनको व्याख्या र प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्त सबैले मान्नुपर्ने संवैधानिक व्यवस्था छ। सो कुरा यस अदालतलाई पनि लागु हुन्छ। तर यस अदालतबाट कुनै कानूनी प्रश्नको निरोपण गर्दा अधिको व्याख्या वा सिद्धान्तसँग सहमत भएमा सोही बमोजिम र सहमत हुन नसकेमा सोको स्पष्ट आधार र कारण समेत उल्लेख गरी असहमति साथ पूर्ण इजलासमा पठाउनु पर्ने हुन्छ। तर सो नभई संयुक्त इजलासले मिति २०६९।८।११ मा फैसला गर्दा उक्त मोही नामसारी मुद्दामा ने.का.प. २०६५ नि.नं. ७९३८ मा प्रतिपादित व्याख्यासँग सहमत हुन नसकेको कुनै कारण र आधार उल्लेख नगरी असहमतिको कुनै राय नै व्यक्त नगरी यस अदालतको संयुक्त इजलासले पूर्ण इजलासमा पेश गर्न मिल्ने हुँदैन। तसर्थ सो कानूनी व्याख्या वा सिद्धान्तसँग सहमत भएमा सोही बमोजिम निर्णय गर्न र सहमत हुन नसकेमा सोको आधार र कारण खुलाई पूर्ण इजलासमा पठाउनु भनी प्रस्तुत मुद्दाको पूर्ण इजलासको लगत कट्टा गरी प्रस्तुत मुद्दा संयुक्त इजलासको लगतमा दर्ता गरी नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।०९।१८ को आदेश ।

नियमबमोजिम पेशी सुचीमा चढी यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा मिसिल संलग्न पुनरावेदनपत्र समेतका कागज प्रमाणहरूको अध्ययन गरी निम्न प्रश्नहरूमा केन्द्रित रही निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।

(१) न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको के कस्तो प्रकृतिको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार रहेको छ?

(२) प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने हो वा होइन?

(३) पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ वा छैन?

यसमा उल्लेखित विषयवस्तुहरूमा प्रवेश गर्नु पूर्व प्रस्तुत मुद्दाको समग्र तथ्यको सिंहावलोकन गर्नु उपयुक्त हुन आउँछ। विवादित जग्गाको मोही मेरा पिता रामलोचन राय यादव हुनु भै ३ नं. मोहीयानी प्रमाण पत्र प्राप्त गरी मोहीको हैसियतले कमाई कुतवाली बुझाउँदै आउनु भएको र निजपछि हकखाने छोरा म निवेदकले मोहीको हैसियतबाट कुतवाली समेत बुझाउँदै गरेको छु। अतः स्व. पिता रामलोचन राय यादवका नाउँबाट मेरो नाउँमा मोही हक नामसारी गरी भुमि सुधार कार्यालय महोत्तरीको लगत अद्यावधिक गरी जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ता पुर्जा समेतको मोही महलमा नाउँ उल्लेख गरिपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको मुख्य निवेदन दावी भएकोमा सुरु भूमी सुधार कार्यालय महोत्तरीबाट वादी दावी पुग्न नसक्ने निर्णय भएको र सो निर्णयउपर वादीको पुनरावेदन परेकोमा विशेष अदालत ऐन २०५९ को दफा ११ को हदम्याद नाघी पुनरावेदन दायर भएको भन्ने आधारमा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर गरी फैसला गरेउपर वादीको प्रस्तुत पुनरावेदन परेको देखियो।

प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१)(ग)अन्तर्गत पुनरावेदन लाग्ने हो वा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा १२ अन्तर्गत मुद्दा दोहर्याई पाउँ भन्ने निवेदन लाग्ने हो? भन्ने जटिल कानुनी प्रश्नको निरूपण गरी पूर्ण इजलासबाट स्पष्ट मार्ग निर्देश गर्नुपर्ने देखियो भनी पूर्ण इजलासमा पठाइएकोमा ने.का.प. २०६५ नि.नं. ७९३८ मा प्रतिपादित कानूनी व्याख्या वा सिद्धान्तसँग सहमत भएमा सोही बमोजिम निर्णय गर्न र सहमत हुन नसकेमा सोको आधार र कारण खुलाई पूर्ण इजलासमा पठाउनु भनी संयुक्त इजलासको लगतमा दर्ता गरी निर्णयार्थ पेश हुन आएको देखियो।

सर्वप्रथम न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको के कस्तो प्रकृतिको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार रहेको छ भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा सो सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको अवलोकन गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ। न्याय प्रशासन ऐन

२०४८ को दफा ९ मा यस अदालतको पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकारको व्यवस्था रहेको छ। न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) मा पुनरावेदन अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेशउपर निम्न बमोजिमका मुद्दाहरुमा यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था छः

(क) पुनरावेदन अदालतले सुरु कारवाई र किनारा गरेको मुद्दा,

(ख) दश वर्ष वा सोभन्दा बढी कैदको सजाय भएको मुद्दा, र

(ग) तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दा ।

त्यसैगरी ऐ. दफा ९(२) मा सर्वोच्च अदालतमा साधक जाहेर भएको मुद्दामा समेत पुनरावेदन लाग्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ।

उल्लिखित न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९ अनुसार पुनरावेदन अदालतले सुरु कारवाई र किनारा गरेको मुद्दा, दश वर्ष वा सोभन्दा बढी कैदको सजाय भएको मुद्दा एवं तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दा तथा सर्वोच्च अदालतमा साधक जाहेर भएको मुद्दामा मात्रै यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने देखिन आयो।

प्रस्तुत मुद्दा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) को खण्ड (ग) सँग प्रमुख रुपमा सम्बन्धित रहेको देखिन्छ। उक्त व्यवस्था अनुसार तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा

बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्रै यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने अवस्था रहेको देखिन आयो।

अब दोस्रो प्रश्नको रूपमा रहेको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने हो वा होइन भन्ने सम्बन्ध विचार गर्दा प्रस्तुत मुद्दामा सुरु अदालतले वादी दावी नपुग्ने गरी फैसला भएको देखिन्छ। सो फैसलाउपर वादीको पुनरावेदन अदालतमा वादीको पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट हदम्यादको आधारमा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर भई फैसला भएको देखिन्छ। उल्लेखित सुरु र पुनरावेदन अदालतको फैसलाको तुलना गरी हेर्दा परिणाममा कुनै भिन्नता रहेको देखिदैन। दुबै फैसलाको परिणाम भनेको वादी दावी पुग्न नसक्ने नै हो।

उल्लेखित न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) खण्ड (ग) को व्यवस्थाअनुसार तीन बर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णयउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दासुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्र यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने अवस्था देखिन्छ। उक्त व्यवस्थाअनुसार पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्नको लागि सुरु अदालत वा निकाय र पुनरावेदन अदालतको फैसलामा शाब्दिक फरकमात्र पर्याप्त हुने नभई सारभूत रूपमा परिणाममा भिन्नता हुनु आवश्यक हुन्छ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा यस अदालतबाट सिद्धान्त समेत प्रतिपादन भएका छन्। क्षेत्राधिकार अभाव रही पुनरावेदन नलाग्ने अवस्थाको मुद्दाको पुनरावेदन पत्र दायर भएको अवस्थामा त्यस्तो पुनरावेदन पत्रमा पुनरावेदन सुनी तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने नदेखिने भनी यस अदालतबाट नेकाप २०६९ अंक ७ नि.नं. ८८५८ पृष्ठ १०५७(नेपाल सरकार विरुद्ध ज्योति राई, मुद्दा: मानव बेचबिखन) एवं नेकाप ०५६, नि.नं. ६६५९, पृ. ५९ मा सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। त्यसैगरी कर्णबहादुर वि.क.विरुद्ध मोहन वि.क. भएको कित्ता काट दा.खा. दर्ता बदर र दर्ता मुद्दा (फैसला मिति २०७१।८।२२) मा न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ९(१) खण्ड (ग) को व्यवस्थाअनुसार तीन वर्ष वा सोभन्दा बढी कैद सजाय, पच्चीस हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी जरिवाना, पचास हजार रुपैया वा सोभन्दा बढी बिगो भएको वा बिगो नखुलेको मुद्दामा सुरु अदालत, निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय वा फैसलाउपर पुनरावेदन अदालतले पुनरावेदनको रोहमा निर्णय गर्दा सुरु निर्णय वा फैसला केही वा पूरै उल्टी भएको मुद्दामा मात्र यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। साथै शारदा शाही वि राजिव विक्रम शाह भएको लुटपिट (०६८ - CR - ११२१) मुद्दामा सुरु अदालत र पुनरावेदन अदालतको फैसलामा सारभूत भिन्नता नभएको अवस्थामा पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने कानूनी व्यवस्थाको अभाव रहेकोले प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन यस अदालतमा लाग्ने क्षेत्राधिकारको अभाव रहेको देखिदा पुनरावेदन पत्रबाट पुनरावेदन सुनी तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने देखिन नआएकोले पुनरावेदन खारेज हुने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ।

तसर्थ उल्लेखित व्यवस्था एवं प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको आधारमा सुरुले दावी नपुग्ने र पुनरावेदन अदालतले हदम्यादको आधारमा पुनरावेदन खारेज हुने ठहर भएकोले पुनरावेदन अदालत जनकपुरको फैसला उपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्न सक्ने देखिन आएन।

अब पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको छ वा छैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा उल्लेखित कानूनी व्यवस्था, प्रतिपादित सिद्धान्त, तथ्य एवं विवेचना समेतको आधारमा सुरु अदालत र पुनरावेदन अदालतको फैसलाको परिणाममा सारभूत भिन्नता नभएको अवस्थामा पुनरावेदन अदालतको फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने कानूनी व्यवस्थाको अभाव रहेको देखिदा प्रस्तुत पुनरावेदन पत्रबाट तथ्यभिन्न प्रवेश गरी निर्णय गर्न मिल्ने देखिन नआएकोले पुनरावेदन खारेज हुने ठहर्छ। वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। पुनरावेदक वादीलाई फैसलाको जानकारी दिई प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइ दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत :- रमेश रिजाल

कम्प्युटर अपरेटर: खगेन्द्रकुमार खत्री

इति सम्बत् २०७२ साल जेष्ठ २९ गते ६ रोज शुभम् ।